

Antwoorden bij Hoofdstuk 6 Tijd van regenten en vorsten

Oriëntatie

Opdracht 1

Kenmerkend aspect Tijd van steden en staten (tijdvak 4) Tijd van ontdekkers en hervormers (tijdvak 5)	Kenmerkend aspect Tijd van regenten en vorsten (tijdvak 6)	Beeldbron
2 Het begin van de Europese overzeese expansie. (tijdvak 5)	1 Wereldwijde handelscontacten, handelskapitalisme en het begin van een wereldeconomie.	bron 5
5 Het conflict in de Nederlanden dat resulteerde in de stichting van een Nederlandse staat. (tijdvak 5)	2 De bijzondere plaats in staatkundig opzicht en de bloei in economisch en cultureel opzicht van de Nederlandse Republiek.	bron 3
5 Het begin van staatsvorming en centralisatie. (tijdvak 4)	3 Het streven van vorsten naar absolute macht.	bron 1
1 Het veranderende mens- en wereldbeeld van de Renaissance en het begin van een nieuwe wetenschappelijke belangstelling. (tijdvak 5)	4 De wetenschappelijke revolutie.	bron 6

Opdracht 2

- De persoon bovenaan in het schilderij kijkt niet aandachtig naar de botten en spieren die zijn blootgelegd en lijkt de uitleg van dr. Tulp nauwelijks te volgen. Hij maakt niet echt deel uit van de groep.
- Rembrandt had de compositie van het schilderij al bedacht en was al begonnen met schilderen toen dit zevende gildelid besloot om mee te doen en ook mee te betalen.
- Rembrandt was een geniaal kunstenaar en ook een zakenman. Uit antwoord b blijkt dat hij omwille van een extra persoon (en dus extra inkomsten) bereid was de vooraf bedachte compositie te veranderen, ook als het eindresultaat daardoor minder werd.

Opdracht 3

- Het begin van de Europese overzeese expansie:
In de Tijd van ontdekkers en hervormers raakte men geïnteresseerd in producten uit overzeese gebieden. Door planten uit verre landen te halen en hier te bestuderen, kon worden onderzocht of deze planten hier ook bruikbaar waren. Waren de planten ook hier te eten, te verbouwen, te verkopen?
- Het veranderende mens- en wereldbeeld van de Renaissance en het begin van een nieuwe wetenschappelijke belangstelling:
Ook vanuit puur wetenschappelijke nieuwsgierigheid was men geïnteresseerd in planten uit overzeese gebieden. Bijvoorbeeld voor medische doeleinden.

Opdracht 4

Het tweede deel van bron 4 geeft meer feitelijke observaties weer dan het eerste deel. De observaties in het eerste deel zijn meer gebaseerd op de mening en ervaringen van William Temple. Toch komen de observaties in het eerste deel wel overeen met het feit dat de Republiek toen een periode kende met betrekkelijke rust, verdraagzaamheid, en een grote economische, culturele en wetenschappelijke

bloei.

6.1 Rijk door handel overzee

Opdracht 1

- a 1 Door het aanleggen van sloten en vaarten, was in West-Nederland de bodem gedaald. De grond werd er te nat voor akkerbouw en boeren moesten overgaan op veeteelt. Doordat graan kon worden ingevoerd, konden de boeren zich succesvol toeleggen op het produceren van rundvlees en zuivel.
- 2 Voor de handel was de ligging aan de Noordzee, bij de monding van enkele grote rivieren en op het kruispunt van handelsroutes tussen noord en zuid, en oost en west erg geschikt.
- b 1 Inpoldering betekende landaanwinst: meer grond voor landbouw. Dit leidde tot vergroting van de landbouwproductie.
- 2 Ook was de inpoldering zelf een mogelijkheid om (winstgevende) investeringen te doen en nieuwe innoverende technieken te ontwikkelen.

Opdracht 2

- a Er konden volop zuivelproducten en vlees worden geproduceerd. Deze producten konden dus worden verkocht. En door het wegvallen van de graanbouw in een deel van de Republiek, moest er graan worden ingevoerd.
- b Voor de handel waren schepen nodig, en touwen en zeilen enzovoort. Die moesten worden gemaakt. Er kwamen dus scheepswerven, touwslagerijen, zeilmakerijen enzovoort.

Opdracht 3

- a De reis van De Houtman en De Keyzer werd door negen kooplieden gefinancierd. Zo werd het risico gespreid.
- b Er voeren in deze jaren zo veel schepen naar Azië dat de verhouding tussen vraag en aanbod uit balans raakte. Dit is niet voorzichtig ondernemen.
- c De oprichting van de VOC is een voorbeeld van voorzichtig ondernemen, want het vergrootte de kans op winst, omdat het risico over een grote groep aandeelhouders werd gespreid. Bovendien kon de VOC door zijn monopoliepositie betere prijzen afdwingen.

Opdracht 4

- a De VOC wilde graag toegang tot alle delen van de wereld. Zo konden ze overal in de wereld handeldrijven.
- b Met de *Act of Navigation* ontzegde Engeland Hollandse schepen de toegang tot Engelse havens, terwijl deze volgens Hugo de Groot voor iedereen toegankelijk zouden moeten zijn.

Opdracht 5

- a Bron 13 is een secundaire bron. Het citaat komt uit een boek uit onze tijd. De auteur baseert zich op bronnen uit de beschreven tijd, maar vat deze in zijn eigen woorden samen.
- b Wat betreft de beschreven feiten lijkt dit een objectieve beschrijving. Maar de toon waarop de gebeurtenissen worden beschreven, is minder objectief: de schrijver laat duidelijk merken dat hij het niet eens is met wat Coen deed. Hij versterkt zijn negatieve oordeel nog eens door in de laatste zin te vermelden dat Coen zelf het bevel over de strafexpeditie voerde.

Opdracht 6

- a De twee schoorstenen op het dak stellen de mond (loop) van een kanon voor. De gebroeders Trip verdienden hun geld met wapenhandel.
- b Louis en Hendrick Trip verdienden hun geld met wapenhandel en de handelaren in bron 11 dreven handel met vijanden van de Republiek. In onze tijd gelden voor wapenhandel en handel met landen die in oorlog zijn, internationale afspraken die deze handel verbieden.

Opdracht 7

Voorbeeld van een goed antwoord.

+5			x				
+4	x						
+3					x	x	
+2		x					
+1							
0	A	B	C	D	E	F	G
-1							x
-2							
-3							
-4							
-5				x			

- A -4 of -5: De boeren in Zeeland ondervonden grote concurrentie van het goedkope graan uit het Oostzeegebied.
- B +1 of +2: Het ligt voor de hand te veronderstellen dat een inlandse vorst uit Hougly meeprofiteerde van de aanwezigheid van de factorij van de VOC.
- C +5: De broers Trip konden overal in de wereld hun handelswaar afzetten.
- D -5: Bewoners van de Banda-eilanden verloren hun vrijheid (en sommigen hun leven), omdat ze verplicht werden alleen te leveren aan de VOC.
- E +2 of +3: Houtzagers hadden volop werk dankzij de groeiende internationale scheepvaart.
- F +3: De boeren in het Oostzeegebied waren verzekerd van afzet.
- H -1 of 0: Schaapherders in Drenthe merkten weinig van de opkomende wereldeconomie, omdat de wol van hun schapen niet voor de wereldmarkt bestemd was.

Opdracht 8

- a Handelskapitalisme
- b Een vroege vorm van kapitalisme, waarbij kooplieden het geld verdienen door de (internationale) handel.

6.2 Wie heeft de macht

Opdracht 1

- a De leeuw wordt de koning van het dierenrijk genoemd. Deze brullende leeuw zal zijn territorium krachtig tegen indringers verdedigen. Het zwaard en de pijlen verwijzen naar de bereidheid om daarvoor te vechten. Het getal zeven (pijlen) staat voor het aantal gewesten.
- b De kroon is een vreemd element, omdat er in de Republiek geen koning was.

Opdracht 2

Op papier waren de gewesten gelijkwaardig, maar omdat het gewest Holland het meest betaalde, kon Holland de andere gewesten onder druk zetten. Daardoor was het gewest Holland machtiger.

Opdracht 3

Van alle gewesten was Holland het belangrijkste. In Holland was de stad Amsterdam het belangrijkste. In Amsterdam leverden de families van belangrijke kooplieden de kandidaten voor de ambten in het stadsbestuur.

Opdracht 4

- a De Staten-Generaal in Frankrijk had inspraak over nieuwe belastingwetten. De Eerste en Tweede Stand hadden er belang bij dat alles bij het oude bleef. Als de Staten-Generaal bij elkaar zou komen, liepen de geestelijken en de adel het risico dat er nieuwe belastingwetten kwamen die een einde aan hun bevoorrechte positie zouden maken.
- b De Derde Stand = boeren en burgers. Zij moesten het grootste deel van het geld opbrengen dat de koning nodig had voor zijn oorlogvoering. De Eerste en Tweede Stand betaalden niet of nauwelijks belasting.

Opdracht 5

- a Bijvoorbeeld:
  - In de Republiek was officieel gewetensvrijheid, niemand kon er voor zijn geloof worden vervolgd.
  - De Republiek was een protestants land.
  - Handelaren onder de hugenoten hadden er contacten en konden daarom in de Republiek hun kost verdienen.
- b De absolute vorsten van de zeventiende eeuw wilden een sterk, centraal geregeerd koninkrijk. In dat beleid past het om maar één godsdienst toe te staan, omdat dat de eenheid in het land versterkt.

Opdracht 6

- a Natuurlijke grenzen zijn door de natuur gevormde grenzen, zoals de zee, een rivier of hoge bergketens.
- b Een land met natuurlijk grenzen is moeilijk te veroveren.

Opdracht 7

Het meest voor de hand liggende antwoord is dat het geen betrouwbaar beeld geeft, omdat het schilderij bijna een eeuw later is gemaakt. De schilder was zelf niet bij de gebeurtenis. Bovendien is duidelijk dat de schilder ervoor heeft gezorgd dat Willem III centraal in de compositie staat. Ook is de kleding van Willem niet geschikt om in te vechten.

Opdracht 8

- a
  - 1 Magna Carta
  - 2 droit divin
  - 3 Colbert

- b
- 1 De andere woorden (Bossuet – Versailles – absolutisme) hebben te maken met het absolutisme zoals dat in Frankrijk functioneerde.
  - 2 De andere woorden (statenbond – oligarchie – republiek) gaan over de bestuursvorm van de Republiek.
  - 3 De andere woorden (Glorious Revolution – Mary Stuart – Jacobus II) hebben te maken met de wisseling van de macht in Engeland in 1688.
- c
- 1 De Magna Carta (1215) voorkwam dat in Engeland het absolutisme van de grond kon komen.
  - 2 Het *droit divin* (goddelijk recht) is de onderbouwing van de absolute macht van de Franse koningen.
  - 3 Colbert was een belangrijke Franse minister.

Opdracht 9

	Republiek	Engeland	Frankrijk
Positie van de erfelijke vorst:	afwezig	zwak	sterk
De hoogste macht in handen van:	Staten-Generaal	koning en parlement	koning
Invloed van het volk (Derde Stand) op het bestuur:	groot	redelijk groot	nagenoeg afwezig
Belangrijkste godsdienst:	calvinisme	Anglicaanse Kerk	katholicisme

6.3 Wetenschap en kunst

Opdracht 1

- a Overeenkomst: Beide wetenschappers waren ervan overtuigd dat God de wereld had geschapen.
Verschil: Een Middeleeuwse wetenschapper deed niet zelf onderzoek en nam veel als feit aan, ook al was er geen bewijs voor. Een wetenschapper uit de zeventiende eeuw probeerde met proeven vast te stellen of iets een feit was.
- b Meest voor de hand liggend: vooral verandering. Doordat er steeds meer proeven werden gedaan, nam de hoeveelheid vaststaande wetenschappelijke kennis toe.

Opdracht 2

De status van de beroemde wetenschappers straalde ook op hem af.

Opdracht 3

Bijvoorbeeld:

- Rembrandt werkte in opdracht van klanten (bron 6 en 26).
- Rembrandt sneed een afgewezen kunstwerk kapot om zo toch nog een deel van dat schilderij te kunnen verkopen (bron 26).
- De schilders hielden rekening met de smaak van de kopers.
- Schilders, zoals Heda, waren lid van een gilde (bron 35).
- Toen er na 1672 geen vraag meer was naar schilderijen, maakten schilders minder nieuwe werken.

Opdracht 4

	Bronnummer van het schilderij
Groepsportretten	3, 6, 33
Stadsgezichten	5, 10, 14, 17
Landschappen	7, 34
Stillevenen	35
Historiestukken	2, (21), 26

Opdracht 5

- 1 Het Amsterdamse stadsbestuur wilde in het nieuwe stadhuis schilderijen ophangen die de macht en de kracht van de stad zouden weerspiegelen. Het thema van de opstand tegen de Romeinen paste daar volgens het stadsbestuur goed bij. De Nederlanden waren namelijk ook in opstand gekomen tegen een machtige overheerser (Spanje) en hadden overwonnen bij de Vrede van Münster.
Rembrandt van Rijn voldeed volgens het stadsbestuur niet aan de opdracht. Het schilderij straalde te weinig macht en kracht uit. Het was te donker en de figuur van Julius Civilis zag eruit als een oude, zwakke man, met maar één oog.
- 2 Rembrandt had zich goed voorbereid. Het schilderij gaat over het afleggen van een plechtige eed voor een geheim (mannen)verbond, een geheim plan voor een opstand. In verschillende culturen wordt de man met één oog gezien als de leider van een mannenverbond.
- 3 Bijvoorbeeld:
- Vindt het Amsterdamse stadsbestuur artistieke vrijheid niet belangrijk?
  - Waarom hebt u, Rembrandt van Rijn, Julius Civilis niet als een meer krachtige, energieke leider afgebeeld?
  - Kunt u, Rembrandt van Rijn, uitleggen wat er op het schilderij te zien is?

- Waarom heeft het stadsbestuur niet eerder aangegeven dat zij niet tevreden is met het schilderij?
- Waarom heeft Julius Civilis maar één oog?
- Wilt u het schilderij wel of niet veranderen en deels overschilderen?
- Wil het stadsbestuur extra betalen voor die veranderingen?

4 Bijvoorbeeld:

- Het Amsterdamse stadsbestuur heeft gelijk. Rembrandt heeft zich niet aan de opdracht gehouden, dus hoeven ze niet (extra) te betalen.
- Rembrandt heeft gelijk. Het schilderij gaat over het opgegeven thema, en verder is de invulling van het schilderij de artistieke vrijheid van de kunstenaar. Het Amsterdamse stadsbestuur moet Rembrandt de afgesproken prijs betalen.

Afsluiting

Slotopdracht

Opdracht 1

Bijvoorbeeld:

Amsterdam: belangrijkste handelsstad, aan de Amstel en de Zuiderzee, grootste stad, rijke kooplieden, grachtengordel, pakhuizen

Leiden: tweede grootste stad in de Gouden Eeuw, de geboortestad van Rembrandt, van de textielnijverheid, Leidens ontzet, eerste universiteit van Nederland, Burcht, Rapenburg, Hortus Botanicus, hofjes

Delft: Willem van Oranje werd er vermoord, Prinsenstad, aardewerk, Delfts blauw, Johannes Vermeer, Jan Steen, Antonie van Leeuwenhoek, Technische Universiteit Delft, TNO

Den Haag: Staten-Generaal, Ridderzaal, Binnenhof

Haarlem: linnennijverheid, trekvaart Amsterdam-Haarlem, boekdrukkunst, Frans Hals

Gouda: binnenvaart over de Gouwe en Hollandse IJssel, Goudse pijpen, kaas, stroopwafels, kaarsen

Dordrecht:

enzovoort.

Opdracht 2

<p>Economie:</p> <p>1 Wereldwijde handelscontacten, handelskapitalisme en het begin van een wereldeconomie. 2 Economische bloei.</p> <p>specialisatie naar veeteelt productie van zuivel handel met Oostzee</p> <p>stapelmarkt</p> <p>wereldwijde handelscontacten opkomende wereldeconomie handelskapitalisme gezamenlijke handelondernemingen Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) aandelen monopolie</p> <p>vrije markt en vrije zeeën versus Frans mercantilisme en Engelse <i>Act of Navigation</i> leidt tot oorlog met Engeland Rampjaar 1672</p>	<p>de Republiek in de Gouden Eeuw</p>	<p>Sociaal:</p> <p>welvaart in de Republiek</p> <p>winststreven, privé-bezit en concurrentie (kapitalisme) leidt tot uitbuiting van overzeese gebieden</p>
--	--	--

<p>Politiek:</p> <p>2 De bijzondere plaats in staatkundig opzicht. 3 Het streven van vorsten naar absolute macht.</p> <p>verzet tegen centralisatie en absolutisme (droit divin) particularisme</p> <p>zeven autonome gewesten regenten Staten-Generaal raadpensionaris veel aandacht voor buitenlands beleid</p> <p>in het Rampjaar 1672 wordt Willem III van Oranje stadhouder en koning van Engeland (constitutionele monarchie)</p> <p>macht komt in handen van koopmansfamilies (oligarchie)</p>		<p>Cultuur:</p> <p>2 Culturele bloei. 4 De wetenschappelijke revolutie.</p> <p>nieuwe wetenschappelijke inzichten en ontdekkingen wetenschappelijke revolutie Antoni van Leeuwenhoek Jan Swammerdam Christiaan Huygens</p> <p>vrijheid voor kunstenaars opdrachtgevers zijn rijke burgers, niet de adel of de kerk</p> <p>Hollandse schilders zijn bekend om hun technische precisie en realisme genrestukken</p> <p>Rembrandt van Rijn Johannes Vermeer Jan Steen Frans Hals</p> <p>na het Rampjaar 1672 stort de markt voor schilderijen in</p>
---	--	---